

פרשת שמות

תוכן העניינים:

פתיחה..... 3

פרק א'

בני-ישראל במצרים..... 6

המצרים מעבידים את בני-ישראל בפרך..... 8

המילדות העבריות..... 12

פרק ב'

לידת משה..... 16

גידולו בבית פרעה ויציאתו אל אחיו..... 21

בריחת משה למדין..... 25

זעקת בני-ישראל ושמיעת ה' את צעקתם..... 29

פרקים ג'-ד'

משה רועה במדבר והתגלות ה' אליו בסנה..... 33

שליחותו הגדולה של משה..... 37

שיבת משה אל יתרו וחזרתו למצרים..... 46

הפגישה בין משה ואהרן והופעתם אל העם..... 49

העם מאמין שהגיעה עת פקידתו..... 51

פרק ה'

- 54דברי משה ואהרן אל פרעה
- 56הכבדת השעבוד
- 58דברי השוטרים אל משה ואהרן
- 59דברי משה אל ה' ותשובת ה'

פתיחה

הורים יקרים וילדים חביבים שלום רב!

לפניכם חוברת חזרה ללימוד משותף של הורים וילדים. בעזרת חוברת זו תוכלו להיות שותפים בתכנים הנלמדים בכתה. תפקידו של לימוד החומש בכתה הוא להאיר ולבאר את פשטי הפסוקים לאור דברי חז"ל, ראשונים ואחרונים. מתוך ביאור זה עולים מסרים וערכים חשובים, אשר הודגשו על ידי המורה במהלך השיעורים. המסרים הערכיים הם המדות הטובות, האמונה בה' ויראתו העולים מן הפסוקים.

אנו רואים את עיקר החינוך של הילדים בערכים אלו, וכפי שכתב מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק באגרת החינוך: **"מטרת החינוך היא להכשיר את האדם לצורתו המתקנת, שהנקודה המרכזית שבה היא לעשותו טוב וישר"**. (אגרות הראי"ה ח"א עמ' ריח).

עשיית הטוב והישר נעשית על ידי לימוד התורה, כפי שממשיך שם הרב וכותב: **"על כן לקח מקום בראש החינוך הישראלי – תלמוד תורה..."**. בדור של תחיה החוזר לארץ ישראל ומגלה כוחות חיים גדולים בכל תחומי החיים, נדרשים אנחנו להעמיק את לימוד התורה ולהנחילה לילדינו, כך שיגדלו ויהיו שותפים לתחיית העם בארצו על פי תורתו, תורת חיים שנטע ה' בתוכנו, וכפי שכתב מרן הרב קוק: **"יסוד האומה ביחס העתיד שלה תלוי ביסוד החינוך..."** על כן באהבת עמנו וארצנו אנו חייבים להתחזק ביותר ליסוד חינוך שבישוב החדש החביב, על יסוד הישראלי הטבעי, על יסוד כזה שנהיה בטוחים שהילד היהודי יהיה על ידו כשיגדל איש יהודי שלם, טוב לעצמו, גם טוב לעמו" (מאמרי הראי"ה עמ' 230).

חוברת זו נועדה כדי לשתף אתכם ההורים בדגשים השונים שנלמדו בכתה. בעזרתה תוכלו לחזור עם הילדים על הפסוקים ועל ידיעותיהם, וגם על המסרים שהודגשו והורחבו במהלך הלימוד בכתה (חוברת זו מקבילה לחוברת עזר למורה שיצאה על ידינו).

בכך תוכלו להיות שותפים למצוה הגדולה של לימוד תורה לבנים, כפי שנאמר בתורה "ושננתם לבנך" וכפי שפסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה שחייב אדם ללמד את בנו תורה.

כמובן שדרך הוראה זאת מבוססת על הקומה הראשונה וההכרחית, הכוללת **מפגש עם האותיות, המילים והפסוקים של התורה** עצמה, כפי שניתנה לעם ישראל בהר-סיני.

קריאת הפסוקים, למידתם בעזרת רש"י ושינונם, הם היסוד והבסיס עליו בנוי כל הלימוד שלנו, ובלעדיהם העיקר חסר מן הספר.

רק על גבי קומה זו יש מקום לתוספת הארה והדגשה של מסרים, מידות טובות וערכים העולים מן הפסוקים, לפי דברי חז"ל. לפיכך אין בחוברת ביאור מפורט של כל פסוק ופסוק אלא הארת פסוקים בהם, לדעתנו, יש מקום לביאור ולהרחבה מיוחדת.

אופן החזרה

כיון שהמטרה בלימוד היא העברת התורה על ידי האבות, החוברת נערכה בצורה שהאבות ישאלו שאלות ויקריאו מן החוברת, ולא שהילדים יקראו אותה בעצמם, במקום לימוד הפרשה כסדרה מן החומש.

על פי האמור אנו ממליצים להשתמש בחוברת בדרך הבאה :

א. קריאת מספר פסוקים על ידי הילד והסברם הכללי (תלוי בנושא וביכולת של הילד).

ב. שאילת השאלות המסומנות בצבע אפור על ידי ההורים.

ג. עניית התשובות על ידי הילד או הקראת התשובות והסברתם על ידי ההורים.

ד. סיכום משותף של הנקודות העיקריות שעלו בלימוד הפסוקים ובמסרים העיקריים.

אנו תפילה כי בלימוד אישי זה הנעשה מתוך חיבה ואהבה של הורים לילדיהם, יפנימו הילדים את המסרים הנלמדים ויתחזקו בהם בהווה ובעתיד.

"ויהי נעם ה' אלקינו עלינו

ומעשה ידינו כוננה עלינו"

פרק א'

א. בני-ישראל במצרים (פסוקים א-ז) ס

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם..." (פסוקים א-ד)

משפחת יעקב היתה קטנה ברדתה למצרים - שנים עשר בני יעקב וצאצאיהם היו ביחד שבעים נפש.

מדוע שבה התורה ומנתה את שמות בני יעקב, הרי כבר ספרה אותם בפרשת ויגש, וסיכמה "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים"?

על כך ענו חכמינו שהתורה מנתה אותם שוב להודיע חיבתן.

ועוד אמרו: "מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה".

כלומר מפני שה' אוהב אותנו מאד, הוא שמח לספור אותנו שוב ושוב, כמו אדם שיש לו אבנים טובות ומרגליות ומונה אותן בכל שעה.

ומדוע דוקא עכשיו, כאשר בני-ישראל במצרים, רצה ה' למנותם?

חשוב! איך היתה ההרגשה של בני-ישראל בארץ זרה בין המצרים הרשעים?

ודאי ההרגשה לא היתה טובה! לכן רצה ה' להראות חיבתו ואהבתו לבני-ישראל, שנדע שלא עזב אותם בגלות.

"וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יִצְחָק יֶרֶךְ יַעֲקֹב שְׁבַעִים נֶפֶשׁ..." (פסוק ה)

י"צא"י ירך - אלו שנולדו ממנו.

איך אפשר ללמוד מהמילה "נפש", שהיתה אהבה ואחוה בין בני יעקב ומשפחותיהם?

המילה "נפש" כתובה בלשון יחיד ומלמדת שהיו כולם כמו נפש אחת. ולא רק אהבה היתה ביניהם, אלא כולם היו עובדים את ה' והולכים בדרכים הטובות של אבותיהם.

לאחר מות יוסף ודורו התרבו בני-ישראל מאד, וכך נאמר:

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד" (פסוק ז)

📖 **זִישְׁרָצִי** – התרבו מאד כמו שרצים. **זִיעֲצָמוּי** – גדלו והתחזקו.

בכמה מילים תארה התורה את התרבות העם?
בשש מילים.

התורה השתמשה במספר כה רב של מילים מפני שרצתה ללמדנו את הנס הגדול שעשה ה' לבני-ישראל, שהנשים ילדו מספר גדול של ילדים - הרבה יותר מדרכן הרגילה.

ההבטחה שהבטיח ה' ליעקב לפני ירידתו למצרים, נתנה כח לבנות ישראל ללדת ילדים רבים. מהי ההבטחה?

(עיין בחומש בראשית פרק מו, פסוק ג)

ב. המצרים מעבירים את בני-ישראל בפרך (פסוקים ח-יד) 80

"וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (פסוק ח)

האם נכון לפרש "לא ידע", שלא שמע דבר על פעילותו של יוסף במצרים או שנכון לפרש "לא ידע" שלא הכיר את יוסף?

כל יושבי מצרים שמעו על מעשיו של יוסף, לכן חייבים לומר שכוונת המילים "אשר לא ידע" היא שפרעה עשה את עצמו כאילו אינו מכיר ואינו יודע.

כיצד היה צריך מלך מצרים להתנהג כלפי עמו של יוסף שהציל את מצרים מן הרעב?

בוודאי היה צריך להכיר להם טובה, לכבדם ואף לצוות את עמו להכיר טובה לבני-ישראל, אך פרעה הרשע היה כפוי טובה, וכך אמר:

"הֲבֵה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה..." (פסוק י)

📖 "הבה" – נכין עצמנו. "נתחכמה" – נעשה בחכמה. "פן" – אולי.

התוכנית הזדונית של מצרים היתה להעביד את ישראל בפרך, וכך יהיה גופם חלש ועייף ולא יוכלו להוליד ילדים.

"...וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לַפְרֹעָה אֶת פֶּתֶם וְאֶת רַעַמְסֵס" (פסוק יא)

📖 "ויבן" – בנה. "מסכנות" – מחסנים גדולים.

עבודת הבנין היא עבודה קשה במיוחד, מפני שמצריכה הרמת משאות כבדים כמו אבנים גדולות וקורות והעברתם למרחקים גדולים.

בני-ישראל בנו בניינים גדולים מאד - מאיזו מילה בפסוק ניתן ללמוד זאת?

מהמילה "מסכנות" שפירושה למחסנים גדולים.

העם בנה בנינים רבים, שנאמר: "ערי מסכנות" - כלומר בנו ערים שלמות, של מחסנים גדולים.

עבודה זו חייבה את בני-ישראל לשאת משאות כבדים ולבנות בניינים גבוהים ובכך לסכן את חייהם במשך שנים רבות. רשעים ואכזריים מאד היו המצרים. הם לא ריחמו על בני-ישראל ולא הפסיקו את העבודה, למרות שראו את הסבל הרב שהם גורמים להם.

האם מתו בני-ישראל כתוצאה מן העבודה הקשה?

אמנם היו מבני-ישראל שמתו, אבל רבים היו גיבורים מאד, לא נשברו ולא התייאשו, אלא המשיכו לעבוד בעבודת הפרך יום יום במשך שנים רבות.

תוכניתם של המצרים לא הצליחה, ואדרבה עם ישראל התחזק והתעצם. על אף הקושי הרב של העבודה האמהות המשיכו ללדת והעם התרבה יותר ויותר, וכך נאמר:

"וְכַאֲשֶׁר יֵעָנֶוּ אֹתוֹ בֶּן יִרְבֵּה וְבֶן יִפְרֹץ..." (פסוק יב)

הקושי הגדול ללדת ולגדל ילדים במצב זה לא הרתיע את בנות ישראל מללדת. מה נתן להן כח, בתקופה זו בה היו בני-ישראל תשושים ושבורים?

האמונה בדברי ה' ליעקב: "כי לגוי גדול אשימך שם" (בראשית מו, ג),
וכן הבטחת ה' אליו: "ואנכי אעלך גם עלה" (שם, ד), הן אלה שנתנו
כח להמשיך ולהתעצם. וכך אמרו חכמינו: "ומנחמות אותם ואומרות
(הנשים לבעליהן): לא לעולם משתעבדין בנו, סוף הקדוש ברוך הוא
גואל אותנו".

הקדוש ברוך הוא עשה לישראל פלא ועזר להם ללדת, ואף הפרה
אותם הרבה יותר מדרך הטבע. וכך אמרו רבותינו: "בכל מה שהם
(המצרים) נותנים לב לענות, כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ".

📖 **ילתת לבי** – להפנות את כל המחשבה והרצון לענין. **זולהפריץ** – להגדיל.

גם כאשר ראו המצרים את הפלא של התרבות בני-ישראל, הם לא
הודו שה' עוזר לישראל ולא הפסיקו את העבודה, שנאמר:

"וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ" (פסוק יג)

📖 **בפרך** – עבודה קשה ומפרכת המעברת את הגוף.

"...אֶת כָּל עַבְדֵּיהֶם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפֶרֶךְ" (פסוק יד)

מהמילה "פרך" שהיא מלשון "לשבור", למדנו שהעבודה היתה כל כך
קשה, עד ששברה את גופם של בני ישראל. בנוסף לכך, גם היו מבני-
ישראל שמתו תוך כדי העבודה.

מלבד עבודת הגוף הקשה, היתה העבודה קשה מאוד לנפש, שנאמר:

"וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֵץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם" (פרק ג, פסוק ט)

מהו הלחץ הנזכר בפסוק זה?

הלחץ הוא הזירוז שמהרו המצרים לזרוז את העם לעבוד במהירות וללא מנוחה, במשך כל היום.

מעבר לכך היו עבודות שגרמו לבני-ישראל להרגיש רע מאד - עבודות שעשו אותן ללא סיבה וללא צורך, והיו גם עבודות שבני-ישראל התחילו והמצרים לא נתנו להם לסיימן.

יותר מכל עבודה אחרת, השפילו עבודות אלו את בני-ישראל וגרמו להם צער גדול מאד.

ג. המילדות העבריות (פסוקים טו-כב) כח

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִלְדֹּת הָעִבְרִית" (פסוק טו)

📖 **מילדתי** - אשה העוזרת לילדת ללדת את התינוק.

"אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָת שְׁפָרָה וְשָׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה"

כיצד יתכן שהיו רק שתי מילדות לכל העם הגדול והרב?

ודאי שהיו מילדות נוספות, אבל שפרה ופועה היו החשובות ביותר והאחראיות על שאר המילדות.

ומי היו שתי מילדות אלו? לפי דברי חז"ל הן היו יוכבד ומרים.

"וַיֹּאמֶר בִּלְדָּכֶן אֶת הָעִבְרִית וְרֵאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים..." (פסוק טז)

📖 **אבנים** - מושב היולדות.

כאן הגיעה אכזריותו של פרעה לשיא – הוא לא הסתפק רק בעבודת פרך מתישה, אלא גם המית את הבנים שנולדו רק עתה.

האם שמעו המילדות בקולו? לא ולא! נאמר:

"וְתִירָאֵן הַמִּלְדֹּת אֶת הָאֱלֹהִים"

וְלֹא עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם" (פסוק יז)

📖 **ותיראין** - יראו וכחדו (מן האלקים)

מדת הבטחון ויראת השמים של המילדות נתנו להן כח להתגבר על הפחד מפני מלך מצרים. הן לא קיימו את הציווי האכזרי של פרעה, והשאירו את ילדי ישראל בחיים, כמו שנאמר:

”וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים”

המובן הפשוט של המילה ”ותחין” הוא שהשאירו את התינוקות בחיים ולא הרגום.

אולם חכמינו ז”ל למדו מהפסוק שהמילדות גם עזרו לתינוקות והיו ”מספקות להם מים ומזון”.

מנין למדו זאת חכמים? היכן רמזו דבר זה?

בחלק הראשון של הפסוק כתוב: ”ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים”. מה לא עשו? לא המיתו את הילדים.

חשוב! אם כבר כתוב שלא המיתו את הילדים, מדוע חזרה התורה ואמרה ”ותחין את הילדים”?

אלא שמילים אלו מלמדות שהחיו אותם במים ובמזון.

פרעה קרא למילדות ושאל אותן בכעס על מעשיהן. והן ענו:

”...כִּי לֹא בְנֵי שָׁמַיִם הַמִּצְרִית הָעִבְרִית כִּי חַיּוֹת הֵנָּה”

בְּטָרִם תָּבוֹא אֱלֹהֵן הַמִּילָדֶת וַיֵּלְדוּ” (פסוק יט)

כוונת המילדות היתה שלנשים העבריות יש כח חיים גדול, שהן חזקות וזריזות ומצליחות ללדת בעצמן עוד לפני בוא המילדת.

האם באמת לא יילדו המילדות את הנשים העבריות?

ודאי שיילדו! המילדות הצדיקות לא אמרו את האמת לפרעה, כדי שלא יהרגן.

”וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּילָדֶת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים” (פסוק כא)

📖 ”יראו” - כחדו.

מי עשה למי בתיים?

האלוקים למילדות. הכוונה היא שה' עשה את משפחותיהן של המילדות למשפחות מכובדות בישראל.
וכך אמרו חז"ל: "בתי כהונה, בתי לוי ובתי מלכות - בתי כהונה ולויה ממשה ואהרן, ובתי מלכות ממרים".
פרעה לא הודה שה' עוזר לבני-ישראל למרות שראה שהעם מתרבה באופן פלאי, וכך נאמר:

"וַיֵּצֵא פְּרַעֲהַ לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֶר

כָּל הַבֶּן הַיְּלֹד הַיְּאֻרָּה תְּשַׁלְּיֵכֶהוּ..." (פסוק כב)

פרעה הרשע לא התבונן בפלא הגדול, אלא הוסיף להתאכזר בגזרותיו, אך בני-ישראל המשיכו להוליד ילדים ולגדלם.

מקורות לפרק א'

- פסוק א':** **מנין שמות בני-ישראל להודיע חיבתן** – רש"י ע"פ שמות רבה א, ג.
- ה' רצה להראות שלא עזבנו בגלות** – שפת אמת: "כלומר שלא יעלה על דעת ח"ו כי הגלות... שלא תבוא... במקרה... וכאילו עזב ה' אותנו ח"ו..."
- פסוק ה':** **נפש בלשון יחיד ללמד על האהבה** – כלי יקר על בראשית מו, כו.
- פסוק ז':** **ההתרבות למעלה מדרך הטבע** – רש"י ע"פ שמות רבה א, ח. ובמתנות כהונה שם מציין שנאמרו בפסוק שש לשונות.
- פסוק י':** **כפיות הטובה של פרעה** – רבנו בחיי בשם המדרש: "כל הכופר בטובתו של חברו, סופו שיכפור בטובתו של הקב"ה".
- פסוק י"א:** **הבניה מתישה את האדם** – סוטה יא ע"א: "כל העוסק בבנין מתמסכן".
- האכזריות של המצרים** – רלב"ג: "להודיע את רוע תכונת המצרים בקנאה באכזריות. והנה זכרה התורה זה, להעיר אותנו שאלו התכונות ראוי שיוחקו".
- היו מבני-ישראל שמתו** – סוטה יא ע"א: "שמסכנות את בעליהן", ובמדרש הגדול: "ערי מסכנות... שמסכנות את בעליהן - פעמים שנופל מן הבנין ומת, ופעמים שהבנין נופל על האנשים ומתים" (מובא בתורה שלמה לרב כשר, עמ' כז).
- פסוק י"ב:** **העיני חזק את רצונם של ישראל** – ע"פ ה"עקדת יצחק" שער ל"ד: "וגם כי העם ההוא היה עצום וגיבור בטבעו... כי אדרבא היו מתאמצים בעצמם".
- הנשים היו מחזקות את בעליהן** – ילקוט שמעוני רמז קסג.
- "בכל מה שנותנים לב לענות..."** – רש"י.
- פסוק י"ד:** **עבודות שעשו אותם ללא סיבה וללא צורך** – ילקוט אור האפילה (מובא בתורה שלמה לרב כשר): "איזו היא עבודת פרך, זו... עבודה שאינו צריך בה".
- הרגשת השפלות של בני-ישראל כשהיו עבדים לזרע חם** – צרור המור.
- פסוק ט"ו:** **שתי המילדות – שפרה ופועה** – רש"י ע"פ שמות רבה א, יג, כדעת רב שמואל בר נחמן, וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל.
- שתי המילדות היו אחראיות על האחרות** – אבן עזרא: "שרות היו על כל המילדות".
- פסוק י"ז:** **"ותחין את הילדים" – דאגו להם למזון וטיפול בהם** – רש"י ע"פ שמות רבה א, יג.
- פסוק ט"ז:** **"כי חיות הנה" – יש להן כוח חיים** – אבן עזרא: "כי כח חיים הרבה יש להם".
- פסוק כ"א:** **"ויעש להם בתים – משפחות מכובדות"** – רש"י ע"פ שמות רבה א, יז.

פרק ב'

א. לידת משה (פסוקים א-ט) פס

"וַיֹּלֶדְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקָּח אֶת בֵּת לְוִי" (פסוק א)

התורה לא מזכירה את שם האיש והאשה, אבל מפרק ו' פסוק כ' אנו יודעים שהאיש הוא עמרם, והאשה היא יוכבד. שניהם היו אנשים מכובדים בעם ישראל, מהשבט הנכבד הוא שבט לוי. עמרם היה מגדולי הדור, והיה בנו של קהת - חשוב בניו של לוי. יוכבד עצמה היתה בתו של לוי, בנו של יעקב אבינו.

"וַתֵּהָרֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא" (פסוק ב)

במה היה התינוק טוב?

הוא נולד בריא ושלם - עירני ומלא חיוניות ואף מיוחד ביופיו ובצורתו.

חז"ל למדו אותנו שהתינוק היה טוב מכל שאר הילדים, לא רק במראהו אלא גם באור המיוחד שבקע ממנו, וכך אמרו: "בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה".

"וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרֵחִים"

📖 **וַתִּצְפְּנֶהוּ** - החביאה אותו. **יָרֵחִים** - חודשים.

מדוע הצפינה אותו אמו?

מפני שהמצרים האכזריים היו עוברים מבית לבית ובודקים היכן נולד תינוק חדש.

כאשר הרגישה אמו שהמצרים עומדים לגלות את התינוק, החליטה להוציאו מהבית כדי להצילו.

על אף שנאלצה יוכבד להוציא את בנה מן הבית, היא עשתה הכל כדי לשמור עליו ולהצילו, וכך נאמר:

"...וַתִּקַּח לוֹ תֵּבֶת גֹּמָא וַתַּחְמְרָה בַּחֹמֶר וּבְזָפֶת" (פסוק ג)

📖 **"גומא"** – ענף רך וגמיש. **"ותחמרה"** – מרחה חמר.

אמו לקחה ענף גומא מפני שהוא חזק וגם גמיש ולא ישבר, וכך התיבה תחזיק מעמד במים.

חכמינו ז"ל אמרו שהיא שמה חמר בחלק הפנימי של התיבה וזפת מבחוץ.

מפני מה עשתה כך?

יוכבד מרחה זפת מבחוץ כדי שתהיה התיבה אטומה ולא יכנסו מים לתוכה, ואילו בפנים לא שמה זפת כדי שהתינוק לא יריח את הריח הרע של הזפת.

"...וַתִּשֶׂם בַּסּוּף עַל שְׁפַת הַיָּאֹר"

גם על המקום של התיבה חשבה אמו היטב. היא הניחה את התיבה בין קני הסוף, כדי להסתירה מעיני המצרים.

"וַתִּתְּצֵב אַחֲתוֹ מִרְחוֹק לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ" (פסוק ד)

📖 **"ותתצב"** – עמדה.

מי היתה אחותו? זו מרים.

מהפסוק אנו למדים שלמרים היה פחד מהמצרים, שהרי נאמר שהיא התייצבה "מרחוק". וכי אחות טובת לב כמרים תעזוב את אחיה

הקטן בוכה לבד? אלא שפחדה לעמוד לידו, שמא תתפס, ובכל זאת התגברה על פחדה והשגיחה עליו.

האם קל היה למרים אחותו לעמוד ולהשגיח על אחיה? באיזה גיל היתה?

לדה קטנה היתה מרים - כבת חמש, ויכולה היתה להתפס על ידי השוטרים המצרים. למרות זאת, לא נרתעה מלעמוד שם באומץ לב ובגבורה נפלאה, מרוב דאגתה ואהבתה לאחיה. הדאגה לאחיה נתנה לה כח להתגבר, וודאי שגם האמונה בה' שיושיע אותו מידי המצרים.

על שפת היאור היתה מונחת התיבה, ומה עלה בגורלה?
האם יתן ה' למישהו לפגוע בה?

נאמר :

"וַתֵּרֶד בַּת פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֹר" (פסוק ה)

מפסוק זה לומדים שה' דאג לילד בכמה דרכים. חשוב מהם?

ראשית, ה' שלח את בת המלך שתקח אותו, ואף אחד לא יעזי למנוע זאת מבת פרעה.

שנית, ה' דאג שיהיה יום חם, כדי שבת פרעה תרד לרחוץ ביאור. לבסוף גלגל ה' שהיא תגלה את התיבה הנסתרת בין קני הסוף.

"...וַתִּשְׁלַח אֶת אִמָּתָהּ וַתִּקְחָהּ"

בת פרעה שלחה את שפחתה (אמתה) לקחת את התיבה ולהביאה אליה.

"וְתִפְתַּח וְתִרְאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד

וְהִנֵּה נֶעַר בֶּכֶה וְתַחֲמֹל עָלָיו" (פסוק ו)

יִתְחַמֵּל – רִחַמָה.

מדוע נקרא הילד נער, והרי היה תינוק?

מפני שהיה קולו חזק, ובוכה בחריצות ובזריזות כנער.
דמותה של בת פרעה מפתיעה. חשוב באיזה בית גדלה? האם חנכו אותה לרחם על מסכנים? ודאי שלא!
יותר מכך, רחמיה על הילד היו מעשה של גבורה גדולה, שהרי הם גרמו לה לעבור על גזירת אביה ואף לא להקשיב לאזהרת נערוֹתיה.
וכך אמרו חז"ל: "אמרו לה: גבירתנו, מנהגו של עולם מלך גוזר גזירה וכל העולם אינן מקיימין אותה, ובניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת על מצות אביך?!"

ואכן למרות שהיתה צפויה לעונש חמלה על הילד.

"וְתֹאמַר מִלִּדֵּי הָעִבְרִים זֶה"

כיצד ידעה בת פרעה שהתינוק בתיבה הוא ילד עברי?

שהרי רק את ילדי העברים הסתירו אמותיהם.

מרים ניגשה באומץ לב אל בת פרעה:

"וְתֹאמַר אֶחָתוֹ אֶל בֵּת פְּרַעֲהַ

הַיֶּלֶד וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מֶן הָעִבְרִיִּת..." (פסוק ז)

מרים הבינה שגם בת פרעה מעוניינת במינקת עברית, כדי שהחלב יהיה מתאים יותר לטבעו של הילד.

"...וְתִלַּךְ הָעֵלְמָה וְתִקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד" (פסוק ח)

התורה קראה למרים "עלמה" ולא ילדה, ללמדנו שהלכה בזריזות.

"וְתֹאמַר לָהּ בֵּת פְּרָעָה הִילְכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינֵקְהוּ לִי וְאֲנִי

אֶתֵּן אֶת שְׂכָרְךָ וְתִקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנִּיקְהוּ" (פסוק ט)

תקופה קצרה היה הילד בבית הוריו, אבל היא היתה חשובה עבורו כמו שנים רבות.

יוכבד העניקה לבנה אהבה רבה, ומסתבר שאף סיפרה לו על אבותיו ומעשיהם ואולי אף על אמונתו ועל הבטחת ה' לאבותיו.

ב. משה גדל בבית פרעה ויוצא אל אחיו (פסוקים י-יד) פ

"וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבַאֲהוּ לְבֵת פְּרַעֲה" (פסוק י)

קשה היה ליוכבד להחזיר את בנה האהוב לבת פרעה, אך היא ידעה שרק כך ינצל מגזירת פרעה. בת פרעה לקחה את הילד – ומהמשך הפסוק אנו למדים כיצד התייחסה אליו:

"וַיְהִי לָהּ לְבֵן"

בת פרעה אהבה את הילד כאילו היה בנה.

מדוע כל כך אהבה את הילד? האם רק בגלל שהיה ילד כל כך מיוחד?

היא אהבה אותו מאד משום שהצילה אותו ממוות וגם מפני שגדלה אותו כמו אמא. ובנוסף, גם ה' הגדיל את האהבה בלבה, כדי שתציל אותו ותגדלו בארמון.

"וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ"

"משה" - מלשון למשות, להוציא מן המים.

הקב"ה קרא למשה בשם זה וקבע אותו בתורה, מפני שבת פרעה מסרה את נפשה להצילו.

וכך אמרו חז"ל: "מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים... לא נקבע לו שם בכל התורה, אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר".

איך קראה בת פרעה למשה בשם עברי, הרי היא דברה בשפה המצרית? ("משה" בא מלשון "למשות").

בת פרעה למדה עברית מבנות ישראל אשר במצרים.

"וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה

וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיְרֹא בְּסַבְלֹתָם" (פסוק יא)

📖 'בסבלתם' – בעבודתם הקשה.

מדוע ספרה התורה שמשה ראה בסבלותם של אחיו?

וכי רצתה התורה לספר שהוא רק הסתכל איך הם עובדים?
ודאי שלא! התורה באה ללמדנו שמשה התבונן בסבלם של בני-
ישראל והצטער כאילו היו כולם אחים שלו.
לכן לא כתבה התורה "וירא בעבודתם", אלא "וירא בסבלותם",
וכדברי רש"י: "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם".
ועוד אמרו חכמינו ז"ל: "שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר: חבל
לי עליכם, מי יתן מותי עליכם".

משה לא רק עמד מן הצד והסתכל, אלא אף סייע לאחיו בעבודה
הקשה והמפרכת. וכך אמרו חכמינו ז"ל: "והיה נותן כתפיו ומסייע
לכל אחד ואחד מהם".

"רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: ראה משוי גדול על קטן
ומשוי קטן על גדול ומשוי איש על אשה... ומשוי בחור על זקן, והיה
מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותם..."

📖 'משוי' – משא. 'דרגון' – דרגה מהמלך.

משאות כבדים הרים משה. הוא התאמץ בכל כוחו לעזור לאחיו
התשושים, וכך עבר מאיש לאשה ומנער לזקן במשך שעות רבות.

על אלו דברים ויתר משה בעזיבתו את הארמון כדי לעזור לאחיו?!

על כל תענוגות והנאות הארמון, וכן על כל הכבוד והגדולה.

"וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מֶכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֲחִיו"

ודאי שמשה הצטער מאד משראה זאת, ואף הזדעזע מהרוע והאכזריות של המצרי. הוא כאב את ההשפלה שנגרמה לאחיו היקר, מזרע אברהם יצחק ויעקב, המוכה ביד איש מצרי שפל מזרע חם.

"וַיִּפֶּן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ" (פסוק יב)

📖 הסתכל לשוני הצדדים וראה שאין אדם שמסתכל.

"וַיִּדֹּף אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל"

משה לא פחד מהאיש המצרי והיכה אותו והרגו. מסתבר שמעשה זה שעשה משה לא העיז אף איש עברי, מכל בני ישראל העבדים, לעשות לפניו במשך שנים רבות. על אף הסכנה משה הזדרז באומץ לב להציל את אחיו.

מהם שני המעשים הנזכרים בפסוק ומראים שמשה חשש לחייו?

האחד - שהסתכל לצדדים, והשני - שטמן את המצרי בחול.

"וַיֵּצֵא בָיִם הַשְּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נָצִים" (פסוק יג)

📖 'נצים' - רבים

משה הזדעזע לראות שני עברים רבים :

"וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תִּבְהַרְעָךְ"

מדוע תעשה דבר כזה?!

מי קרא לַמִּכָּה "רשע" - משה או התורה?

התורה קראה לַמִּכָּה "רשע", שהרי נאמר: "ויאמר לרשע", ולא "ויאמר: רשע למה תכה".

חז"ל למדו מכאן "שכל המגביה ידו על חברו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע", שהרי התורה קראה למרים יד על חברו להכותו "רשע".

מהיכן למדו חז"ל שכבר כשמרים יד, אפילו שעוד לא היכה, נקרא רשע?

שהרי משה לא אמר: "למה הכית" אלא - "למה תכה" - למה תרצה להכותו.

מה היה צריך לעשות האיש המכה?

היה עליו לקבל באהבה את תוכחתו של משה - להצטער מאד על שחשב להכות את רעהו ולהודות למשה על דבריו, אבל האיש הרשע לא הצטער ולא התחרט, אלא דיבר בכעס אל משה:

"וַיֹּאמֶר מִי שְׁמֶךָ לְאִישׁ שֶׁרִי וְשִׁפְטָ עָלֵינוּ" (פסוק יד)

בהמשך הפסוק נאמר:

"...וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲבֵן נֹדַע הַדָּבָר"

נודע דבר הכאת המצרי.

ג. בריחת משה למדין (פסוקים טו-כב) כח

”...וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה” (פסוק טו)

איך הצליח משה לברוח מפני חייליו הרבים של פרעה ולצאת מחומות מצרים שהיו שמורות היטב?

ובלשון חז”ל: ”וכי אפשר לבשר ודם לברוח מפני המלכות?”
אלא ה' עזר למשה לברוח ממצרים, אך התורה אינה מפרטת כיצד.

”...וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבָּאָר.

וַלְכֹהֵן מִדְיָן שְׁבַע בָּנוֹת” (פסוקים טו-טז)

יתרו היה כהן מדין והיה מלמד את בני ארצו לעבוד לאלילים.

”וַתִּבְאֵנָה וַתְּדַלְנָה וַתִּמְלֶאנָה אֶת הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן”

📖 יתדלנה – שאבו מים בדלי. דהטים – בריכות.

בנותיו היו רועות צאן ובאו למלא את הבריכות במים מן הבאר, כדי שהצאן ישתה מהן. הבנות באו מוקדם לבאר, ולא רצו להיות יחד עם הרועים.

”וַיָּבֹאוּ הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם” (פסוק יז)

מדוע גרשו הרועים את הבנות של כהן ארצם, הרי אדם נכבד היה?

אנשי מדין נידו את יתרו ומשפחתו, מפני שיתרו עזב את עבודת האלילים כשהזקין. הוא הבין בחכמתו שלפסלים אין כח ואין יכולת לעשות דבר.

וכך אמרו חכמינו ז"ל: "יתרו כומר לעבודת כוכבים היה, ראה שאין בהם ממש וביסר עליה, והרהר לעשות תשובה, עמד והוציא כלי תשמישי עבודת כוכבים ונתן להם הכל, עמדו ונידוהו".

📖 **זבִּיסֵר – מֵאִס. יְהִרֵר – חֶשֶׁב. לַנְדוֹת – לַהֲרִחִיק מִהַחֲבֵרָה.**

כיצד ניתן ללמוד מדברי חז"ל אלו שיתרו היה אדם אמיץ מאד?

מכך שעזב את תפקידו המכובד ולא פחד מאנשי עירו למרות שידע שיכעסו עליו.

נאמר בפסוק:

"וַיִּקֶם מֹשֶׁה וַיִּשְׁעֶן"

📖 **וַיּוֹשַׁעַן – הִצִּילָן.**

כאשר משה ראה את מעשיהם של הרועים הוא לא עמד מהצד. התורה לא ספרה כיצד הושיע משה את הבנות, אך מדברי חכמינו ז"ל משתמע שמשה לא נאבק בגופו עם הרועים, אלא קם ממקומו באומץ ומחה בפני הרועים על העוול שעשו, ואמר להם בלא פחד: "דרך (העולם) אנשים דולים ונשים משקות".

איך קרה שהרועים, שהיו רבים, לא ניסו להאבק עם משה ולא הפריעו לו להשקות את הצאן?

כנראה שדברי המוסר של משה השפיעו על הרועים, ויתכן והם אף נבהלו מהאומץ של משה ולא העיזו להפריע לו.

משה לא חזר לשבת ליד הבאר אחרי שהושיע את הבנות, וכך נאמר:

"וַיִּשֶׁק אֶת צֶאֱנָם"

אלו מדות טובות של משה רואים במעשה זה?

רואים כאן את טוב הלב והרחמנות של משה - הוא חמל על הבנות, מפני שידע שדליית המים והשקאת הצאן היא עבודה קשה מאד לבנות צעירות, ולכן דלה מים והשקה לבדו את כל הצאן. ניתן ללמוד שמשה השקה את הצאן בזריזות ובמהירות, מכך שהתורה ספרה זאת במילים ספורות: "וַיִּשֶׁק אֶת צֶאֱנָם". אף רעואל אביהן התפלא על מהירות שובן, והן ספרו לו:

"אִישׁ מִצְרֵי הֵצִילָנוּ מִיַּד הָרָעִים"

וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשֶׁק אֶת הַצֹּאן" (פסוק ט)

עיין בפסוק ט"ז - מה קשה משם על המילים "וגם דלה דלה לנו"?

בפסוק ט"ז נאמר שהבנות כבר דלו את המים מהבאר, ולא משה! אלא שהמים שדלו הבנות לא הספיקו לכל צאן, ועל כן משה דלה עבורן שוב.

"וַיֹּאמֶר אֶל בָּנָתָיו וְאֵין... קָרָאן לוֹ וַיֹּאכֵל לָחֶם" (פסוק כ)

📖 יוא"י - איכה הוא?

לרעואל היתה מידת הכרת הטוב, והוא בקש לגמול טובה למשה על שהושיע את בנותיו והשקה את הצאן. בנותיו שמעו לדבריו וקראו למשה. מדברי חכמינו ז"ל אנו למדים שציפורה היא זאת שמיהרה לקרוא למשה.

"וַיֹּאֶל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ" (פסוק כא)

גם מפסוק זה ניתן ללמוד שרעואל עזב את עבודת האלילים - כיצד?

שהרי אילו היה עדיין עובד אלילים, לא היה משה מואיל לשבת בביתו, אלא מחפש מקום אחר לשבת בו.

"וַיֵּתֶן אֶת צִפּוֹרָה בִּתּוֹ לְמֹשֶׁה"

מדוע הסכים משה לשאת בת איש מדיני?

חז"ל מלמדים שצפורה עזבה את עבודת האלילים עוד לפני בא משה. בנוסף, ודאי משה העריך גם את טוב לבה, שהרי טרחה והזדרזה לקרוא לו מהבאר.

משה גם ידע להעריך את חכמתו הגדולה של אביה שעזב את עבודת האלילים, את אומץ לבו וגם את טוב לבו כלפיו, ועל כן בחר להתחתן עם ציפורה.

"וַיֵּתֶלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גִּרְשֵׁם כִּי

אָמַר גִּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה" (פסוק כב)

 ג'נוריה – זרה.

מפסוק זה ניתן לראות כמה אהב משה את בני-ישראל. במשך שבתו במדין לא שכח את עמו הנמצאים בצרה, והצטער על כך שנאלץ לגור הרחק מהם - "והיה עיניו ולבו שם כל הימים לשוב אליהם". על כן קרא לבנו בכורו בשם המבטא את צערו על ריחוקו מאחיו.

ד. זעקת בני-ישראל ושמיעת ה' (פסוקים כג-כה) פס

"וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם

וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה" (פסוק כג)

מדוע נאנחו בני-ישראל כאשר מת המלך, הרי כעת ודאי יוכל עליהם,
עד שימונה מלך חדש?

אלא צריך לפרש שכאשר הפסיקו לעבוד נאנחו מצער על כל העבודה
הקשה שעבדו, או שנאנחו מצער על העתיד: עד מתי ימשך הסבל?

"וַיִּזְעְקוּ"

בני-ישראל צעקו והתפללו אל ה'.

מדוע השתמשה התורה במילה "ויזעקו" ולא אמרה "ויצעקו"?

מפני שזעקה היא צעקה חזקה מתוך לב כואב ושובר.

"וַיַּעַל שְׁוַעְתָּם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה"

שׁוּוַעְתָּם – צעקתם.

שוועת בני-ישראל, שהיתה מקירות לבם, עלתה אל ה'.

"וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם" (פסוק כד)

נַאֲקָתָם – צעקתם.

ה' שמע וקיבל את הצעקה והתפילה של בני-ישראל שהיתה זכה
וטהורה.

"וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אֲבֹרָתָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב"

ה' זכר את הברית שכרת עם האבות: שיהיה לנו לאלוקים ויושיע אותנו מצרותינו (בראשית יז, ז; יז, יט; כח, ד, יג-טו).

"וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים" (פסוק כה)

ראה ה' את צערם של בני-ישראל ואת תפילתם וידע שהם ראויים להגאל.

מקורות לפרק ב'

פסוק א': כי טוב הוא - א. בריא ושלם - רשב"ם: "כי גמרו סימניו, שערו וציפורניו... וידעה שהוא בר קיימא". וכן בדעת זקנים מבעלי התוספות. ב. יפה מראה – רבנו אברהם בן הרמב"ם: "מצד יחס האיברים בהרכבתם ומושבם ויופי צורתם ותמונתם וגם תיאום מזגם", וראה גם ספורנו ואברבנטל. ג. הבית התמלא אורה – שמות רבה א, כב.

פסוק ג': החמר בתיבה מבפנים וזפת מבחוץ – שמות רבה א, כא, והובא ברש"י.

פסוק ה': ירידת בת פרעה לרוחץ מפני החום – ילקוט שמעוני קס"ו.

שני פירושים לאמתה – שמות רבה שם כג, וכן בילקוט שם וברש"י.

פשוטו של מקרא "שפחתה" – כן מדייק רש"י מהניקוד וכן האבן עזרא.

דברי נערותיה – שמות רבה שם כג.

פסוק ו': קולו חזק ובוכה כנער – רש"י.

פסוק ז': הסיבה שבת פרעה רצתה מינקת עבריה – ספורנו: "שיהיה החלב יותר נאות למזגו". ראה גם רלב"ג ואברבנטל.

פסוק ח': עלמה - מלשון זריזות כעלם – רש"י.

פסוק ו': אהבת בת פרעה למשה כבן – כך עולה מלשון הפסוק, וכך תרגם יונתן "והוה לה חביב כביר", ובשמות רבה א, כו: "היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאילו הוא בנה".

אהבתה לילד מפני שהצילתו וגדלתו – הנצי"ב.

הקב"ה עשה כן – ע"פ אור החיים: "אלא שראתה עמו אור גדול, וה' עשה כן כדי שיתגדל מעלת הילד בעיניה".

ה' קבע בתורה שמו של משה כשכר לבת פרעה – שמות רבה שם כו.

השם העברי מבנות ישראל – דעת זקנים מבעלי התוספות: "ד"א שלמדה לשון עברי משבאו העבריות למצרים".

פסוק י"א: הצער של משה בעבודת אחיו ועזרתו להם – רש"י (מקורו בשמות רבה שם כז): "נתן עינו ולבו להיות מיצר עליהם".

היותו של משה על תענוגים – ע"פ שמות רבה שם כז: "אמר הקב"ה: אתה הנחת

עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל...". ופירש מהרז"ל: "שררותך וגדולתך".

צערו של משה על הכאת איש עברי – נלמד בק"ו מדברי חז"ל הקודמים על צערו על עבודת הפרך.

כאב השפלה שאחד מאחיו מוכה ביד מצרי מזרע חם – ישועות מלכו, צרור המור.
פסוק י"ג: משה לא קרא למכה 'רשע' – פשוטו של מקרא, וכן הביא הרלב"ג בפירושו הראשון.
כל המגביה ידו על חבירו נקרא רשע – גמ' סנהדרין נ"ח ע"ב, ושם בהמשך נאמר:
"למה הכית" לא נאמר, אלא "למה תכה" אע"פ שלא הכהו נקרא רשע.

פסוק י"ד: "אכן נודע הדבר" – הכאת המצרי – רש"י כמשמעו.

פסוק ט"ו: דברי חז"ל על אי אפשרות לברוח ממצרים – שמות רבה שם לא.

ברחת משה בעזרתו של ה' – ע"פ שמות רבה שם.

פסוק ט"ז: תפקידו של יתרו כמלמד ע"ז – שמות רבה שם לב.

פסוק י"ז: עזיבת יתרו את הע"ז ונידויו ע"י בני עירו – שמו"ר שם.

דברי משה לרועים – שמו"ר שם. וכך לשון המדרש בהתחלה: "מלמד שישב להן בדין", ובמתנות כהונה כתב: "וזהו 'ויושיען' - במדת הדין והמשפט". מוכח שמפרשים את המילה "ויושיען" לא פיזית בידיים אלא בדברים. וכן עולה מדברי הנצי"ב שכתב: "שאף צאן הרועים השקה, ובזה הושיע את הבנות". וכן משמע מהאברבטל.

השקאת הצאן באין מפריע מפני קבלת תוכחת משה – כך מסתבר מדברי חז"ל הקודמים.

פסוק י"ט: דליית המים ע"י משה כי המים שהבנות דלו לא הספיקו – אבן עזרא ורמב"ן על פסוק טז.

פסוק כ': צפורה קראה למשה – שמות רבה שם לב: "מיד רצה צפורה אחריו כציפור והביאה אותו".

פסוק כ"א: צפורה עזבה את עבודת האלילים – ע"פ שמות רבה שם: "ולמה נקרא שמה צפורה שטיהרה הבית כצפור".

פסוק כ"ב: "והיה עיניו ולבו שם כל הימים" – מלבי"ם.

פסוק כ"ג: אונחת בני-ישראל מצער על העתיד – נצי"ב.

שוועת בני-ישראל מקירות לבם – ספורנו: "ידע נגעי לבבם ושהיתה תפילתם וצעקתם בכל לב".

פסוק כ"ד: ה' שמע את הצעקה – רמב"ן: "מפני הצעקה קבל תפילתם ברחמים".

פרק ג'

א. משה רועה במדבר והתגלות ה' אליו בסנה (פסוקים א-ט) כח

"וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ" (פסוק א)

מהפסוק ניתן ללמוד שמשה הציע לרעות את צאן יתרו, שהרי לא נאמר שיתרו נתן לו לרעות את הצאן, אלא נאמר "ומשה היה" - מעצמו.

כנראה שמשה רצה לגמול טובה ליתרו על כך שהכניסו לביתו.

"וַיִּנְהֹג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר"

📖 יוֹנָה ג' – הוביל.

מדוע לא הנהיג משה את הצאן אל השדות הסמוכים לעיר?

משה הלך אל המדבר בגלל שהוא מקום הפקר, וכך הרחיק את הצאן שלא יזיקו או יאכלו משדות של אנשים אחרים.

ועוד, משה רצה להיות במקום שקט כדי שיוכל להתפלל לה' ולעסוק בלימוד חכמה ויראת ה'.

כיצד התנהג משה כלפי הצאן?

רועה נאמן ומסור היה, הוא אהב את הצאן וטיפל בו ברחמנות רבה. וכך אמרו חכמינו ז"ל: "כשהיה משה רועה צאן של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי אחד ורץ אחריו עד שהגיע לחסות.

כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו, אמר לו: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שעיף אתה. הרכיבו על כתפו והיה מהלך".

📖 יחסות' – מקום מחסה.

"וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חִרְבָּה"

מהו הר האלקים?

זהו הר סיני שעליו יתגלה ה' לישראל.

"וַיֵּרָא מִלְאָךְ ה' אֵלָיו בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֶּנֶה וַיֵּרָא

וְהָיָה הַסֶּנֶה בְּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסֶּנֶה אֵינָנו אֲכָל" (פסוק ב)

📖 ילבתי – עולהבת. יסנה – שיח קוצני. יאכל – נשרף.

הסנה הוא שיח קוצני קטן. שיח זה בער באש, ואף על פי כן לא התכלה.

המלאך נראה אל משה דווקא מתוך מראה פלאי ומיוחד כדי שמשה יתקרב אל המקום.

ואכן משה התפעל מאד מן המראה ורצה להתקרב ולהתבונן בפלא:

"וַיֵּרָא ה' בִּי סֵר לְרֹאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֶּנֶה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה" (פסוק ד)

מדוע הזכיר ה' את שמו של משה פעמיים?

מתוך חיבה יתרה של ה' למשה.

"וַיֹּאמֶר הַנְּנִי"

📖 יהנני – הנה אני

המילה "הנני" מלמדת על זריזותו של משה לשמוע את דבר ה'.

**"וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הָלֵם שֶׁל נְעֻלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ בִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
אֵתָה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמֶּת קֹדֶשׁ הוּא" (פסוק ה)**

📖 יהלום – לכאן. יולי – חלון, הורד.

ה' ציוה את משה להוריד את נעליו, כי מקום זה מקום קדוש הוא, מפני שעליו יתגלה ה' לעמו ישראל אחרי היציאה ממצרים.

"וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהִי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אֲבֹרָהם

אֱלֹהִי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב" (פסוק ו)

למי התכוון ה' במילים "אלוקי אביך"?

יש מפרשים שהתכוון לאביו עמרם ויש מפרשים שהתכוון לאבות.

"וַיִּסְתֵּר מִשֶּׁה פָּנָיו בִּי יֵרָא מִהִבֵּיט אֶל הָאֱלֹקִים"

איזו מידה טובה של משה נלמדת מפסוק זה?

מידת הבושה.

"רְאֵה רְאִיתִי אֶת עֲנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם" (פסוק ז)

📖 יעני – צער.

בפסוק זה מראה ה' את אהבתו המיוחדת לעם ישראל, שלראשונה קורא להם "עמי".

"וְאֵת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשִׁיו"

הנוגשים היו השוטרים המצריים האכזריים שהעבידו את ישראל.

"וְאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם" (פסוק ח)

ירדתי על ההר כדי לדבר אתך על הצלת העם.

"וְלִהְעֵלְתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהוּא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה"

ה' הבטיח להביא אותנו אל הארץ שבה נחיה חיים עצמאיים כבני חורין.

"ארץ טובה" - שכל טוב ימצא בה, וטוב ונעים לחיות בה.

"ורחבה" - שיש בה מקום רב לגור - עמקים, שפלה ומישור.

"אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ..."

הפרות והכבשות תהיינה טובות מאד, עד שהחלב ייטוף מהן, והפירות יהיו נוטפים מיץ מתוק כדבש.

מדוע חשוב כל כך שהארץ תהיה רחבה ופירותיה יהיו מתוקים?

מפני שהמקום הרחב והפירות המתוקים נותנים לעם היושב בארץ הרגשה טובה, שמחה ונעימות, ועל ידי כך יוכלו ללמוד תורה בשלום ולעבוד את ה' בשמחה.

ב. שליחותו הגדולה של משה (פסוקים י-ד, יז) ⚡

”וַעֲתָה לָכֶּה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פַּרְעֹה

וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם” (פסוק י)

ה' נותן למשה לעשות את השליחות הגדולה ביותר מאז בריאת העולם - להוציא את בני-ישראל ממצרים.

וכך נאמר בפרשת ואתחנן בספר דברים (פרק ד, פסוקים לב-לד):
”כִּי שָׁאֵל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצֵּה הַשָּׁמַיִם הִנֵּהיָה בְּדִבֶּר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמָהוּ... אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לְקַחַת לֹו גֹי מִקֶּרֶב גֹּי... כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ”.
כלומר - מאז בריאת האדם לא התרחש מאורע גדול כל כך כהוצאת עם ישראל ממצרים בנסים גדולים.

לא בקש ה' למלא שליחות גדולה זו מאף אדם אלא ממשה.
ודאי רצה משה בכל לבו ובכל נפשו שבני-ישראל יצאו ממצרים; מי כמוהו הצטער כאשר ראה אותם סובלים בעבודה קשה!!

איזה פסוק שלמדנו בפרק הקודם מעיד על הצער שהיה למשה כאשר ראה את בני-ישראל עובדים בפרך, ומה עשה כדי לעזור להם?

אולם למרות זאת, משה לא הזדרז להסכים לקבל את התפקיד הגדול להושיע את עמו.

משה ענה לה' ואמר:

”מִי אֲנִכִּי כִּי אֵלֶּךָ אֶל פַּרְעֹה” (פסוק יא)

כיצד אפשר להבין את תשובתו של משה? מדוע לא אמר מיד "הנני"?

משה היה ענו מאד וצנוע, לכן לא הזדרז לקבל את השליחות. הוא היה בטוח שאינו ראוי למשימה הגדולה של הוצאת העם ממצרים. משה גם חשב שלא יצליח לשכנע את פרעה לשלח את העם.

"וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם"

משה ידע שבני-ישראל עסוקים כבר שנים רבות בעבודה קשה, בטיט ובלבנים, מבוקר ועד ערב, וחשב שלא יצליח לשכנע אותם שהגיע זמנם להגאל.

"וַיֹּאמֶר כִּי אֱהִיָּה עִמָּךְ" (פסוק יב)

ה' הבטיח למשה שיהיה עמו ויעזור לו להצליח. הוא יתן לו אומץ וחכמה לדבר לפני פרעה ואף יעזור לו שבני-ישראל יאמינו לדבריו.

"וַיֹּזֶה לִךָ הָאוֹת כִּי אֲנִכִּי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם"

תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"

📖 "האות" – הסימן.

ידעו הכל שה' הוא השולח את משה, כאשר יעבדו העם את האלקים בהר סיני. כל בני-ישראל יעמדו כאיש אחד לרגלי ההר, ישמעו את קול ה' מדבר אל משה ויאמינו בו לעולם.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִכִּי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם" (פסוק יג)

משה הבין שכדי לשנות לבני-ישראל את ההרגשה, צריך להזכיר להם שם מיוחד של ה', שם שיעוררם ממצבם המדוכא, ויטע בהם תקוה.

על כן אמר משה לה' - אם יאמרו לי :

"מַה שְּׁמוֹ, מַה אֶמַר אֱלֹהִים?"

איזה שם יגרום להם להתעורר ולהתמלא בתקוה ובכוח ויחזק בהם את אמונת הגאולה?
וה' ענה :

"...כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם" (פסוק יד)

ה' אמר למשה, שיאמר לבני-ישראל ששמו הוא "אהיה".
זהו שם חדש, שמשמעותו הוא הבטחה לישראל שמאהבת ה' אותם
הוא יהיה עימם תמיד ויעזור להם, ושהוא ראה את צרתם, שמע את
צעקתם, רחם עליהם וירד להצילם.
החידוש שבשם זה יגרום לבני-ישראל התרגשות גדולה, יגרום להם
להתעודד ויביא אותם להאמין שאכן הגיעה השעה של הצלתם.

"...כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם

אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם" (פסוק טו)

ה' אומר למשה להזכיר שם נוסף, אותו בודאי ישראל מכירים, אך גם
הוא יעודדם ויחזקם : "ה' אלהי אבותיכם".
משה מצווה לומר : ה' נגלה אלי בשמו הגדול ושלחני להודיעכם שהוא
ראה את עניכם, והוא עתיד להוציא אתכם מתחת יד מצרים, כפי
שהבטיח לאבותיכם.

"זֶה שְׁמִי לְעֵלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר"

"ה'" יהיה שמי המיוחד לעולם והוא יזכר בפי בני-ישראל לאורך כל הדורות.

"לֵךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַמַּרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם

נִרְאָה אֵלַי... וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ" (פסוק טז-יח)

זקני ישראל היו צדיקים ויראי ה', וכאשר ישמעו את דברי ה' מיד יאמינו למשה, לכן ציוה ה' לפנות אליהם תחילה.

"וּבֹאֲתָ אֹתָהּ וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל מֶלֶךְ מִצְרַיִם... וְאֲנִי יֹדַעְתִּי

כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֶךְ..." (פסוק יח-יט)

מדוע הודיע ה' למשה מראש שפרעה יסרב?

ה' רצה שבני-ישראל לא יתייאשו מן הגאולה כשיראו שפרעה מכביד את ליבו, ושלא יחשבו שמשה לא נשלח על ידי ה'. על כן הודיע ה' מתחילה שאמנם פרעה יסרב, אך ה' יוציא את עמו ביד חזקה.

"וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִפֵּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי

אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרַי כֵּן יִשְׁלַח אֶתְכֶם" (פסוק כ)

אכה את המצרים במכות מופלאות שלא ראו כמותן, עד שיאלצו לשלח אתכם.

"וְנִתַּתִּי אֶת חֵן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם" (פסוק כא)

ה' יתן את חן בני-ישראל בעיני המצרים, שיכבדו אותם על היותם עם
ה' - העם שבשבילו עשה ה' אותות ומופתים גדולים.

ומה יהיו המצרים מוכנים לתת לעם?

נאמר:

"וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכָּנָתָהּ וּמִגֶּרֶת בֵּיתָה כָּלִי כֶסֶף...

וְנִצְלָתָם אֶת מִצְרַיִם" (פסוק כב)

📖 'ונצלתם' – ורוקנתם.

השכנים ובני הבית המצרים יהיו מוכנים לתת את הדברים היקרים
ביותר, ולא רק מעט אלא את כל אשר יבקשו עד שישארו בלי כלום.

שאלה למחשבה: איך גרו המצרים בשכנות עם בני-ישראל ובתוך
בתיהם, הרי בני-ישראל חיו בנפרד בארץ גושן?

פרק ד'

בני-ישראל כבר נאנחו מרוב עבודה וזעקו אל ה', וה' ידע שאם יבוא משה ויגיד לעם דברים אלו בשמו, מיד הם יאמינו שהגיע זמן גאולתם. אולם משה עדין מסרב:

"וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" (פסוק א)

משה חשש שבני-ישראל לא יאמינו לו, מפני שידע שמצבם קשה עד מאד, בגלל העבודה הקשה.

נסה לתאר את מצב העם באותה העת (העייפות, החולשה, ההרגשה, מצב הרוח והרצון):

כיון שראה ה' שמשה חושש מאד ממצבם של בני-ישראל, נתן לו את אות הנחש.

"לְמַעַן יֵאֱמִינוּ בִּי נִרְאָה אֵלֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם..." (פסוק ה')

כשיראו העם פלא זה, יאמינו שאכן ה' נראה אליך כדי להושיעם.

"וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן" (פסוק ח)

מדוע צריך אות נוסף?

בני-ישראל היו שקועים מאד בעבודה, ומשום כך יתכן שלא יאמינו גם אם יעשה להם את אות הנחש.

לכן נתן ה' למשה אות נוסף - ידו נעשתה מצורעת ואחר כך התרפאה.

”וְהָאֱמִינוּ לְקַל הָאֵת הָאַחֲרוֹן”

מהו הקושי במילים ”האות האחרון”?

הרי בפסוק ט' נתן ה' למשה אות שלישי, שהוא האחרון ולא אות הצרעת, ומדוע נאמר בפסוק ח' על אות הצרעת ה”את האחרון”?

אות הצרעת נקרא האות האחרון מפני שכעת עשה ה' למשה רק שתי אותות, ואת האות השלישי, הפיכת המים לדם, ה' רק לימד אותו לעשותו בעתיד לפני העם, אם יהיו אנשים שעדיין לא יאמינו.

”וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה

וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלִי” (פסוק ט)

ומדוע יהיה צורך באות שלישי?

מפני שהמצב של בני-ישראל כל כך קשה, עד שיתכן שיהיו מעט אנשים שאפילו לשני האותות לא יאמינו, לכן נתן ה' למשה אות שלישי שישפוך ממימי היאור ליבשה ויהפכו לדם, כדי שכולם יאמינו.

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי ה' לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי...”

בִּי כְבֹד פֶּה וְכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִי” (פסוק י)

משה לא היה רגיל לדבר בפני שרים ומלכים ועל כן חשש שדיבורו לא יהיה מסודר וברור.

מדוע חשש משה, הרי ה' נתן לו שלושה אותות לשכנע בהם את פרעה?

משה ידע שהעיקר הוא הדיבור בשם ה' ובלעדיו האותות לא יועילו. כדי שפרעה יקשיב לדבריו ויאמין שה' שלחו, צריך לדבר בצורה

הטובה ביותר, בבטחון גמור ובהתלהבות, דברים ברורים המלאים בחכמה ובדעת.

משה חש שבגלל שהוא לא רגיל לדבר בפני מלכים הוא לא יצליח לדבר כך.

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי יָשׁוּם אֱלִים

אוֹ חֵרֶשׁ אוֹ פֶקֶחַ אוֹ עֹרֵר הֲלֹא אֲנֹכִי ה'" (פסוק יא)

📖 **"פקח"** – הרואה שעיניו כקוחות.

כשם שברא ה' פה לאדם, כך יוכל לשים בפיו של משה דברים כך שידבר לפני פרעה בשטף ובבטחון.

מדוע מזכיר ה' בדבריו את החרש, הפקח והעיור, הרי משה דיבר על כובד פיו ולא על השמיעה והראיה?

ה' רצה ללמד את משה שכל איבריו של אדם בידו ובודאי פיו ודיבורו.

"וַיֹּאמֶר בִּי ה' שְׁלַח נָא בֶּיֶד תְּשַׁלַּח" (פסוק יג)

📖 **"בי"** – בבקשה.

כלומר: תשלח בבקשה ביד אדם אחר.

משה בענותנותו בקש מה' שישלח ביד אחר טוב ממנו - אחיו אהרן, שכן משה חשב שבני-ישראל אוהבים מאד את אהרן ולכן ישמעו בקולו יותר ממנו.

אמנם סרובו של משה נבע מענותנותו הגדולה, אולם בכל זאת כעס עליו ה', מפני שהבטיח לו שיהיה עמו ויורה לו את הדיבור הנכון.

**"הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא
וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבו" (פסוק יד)**

כיצד ירגיש אהרן כאשר שמע שמושה מקבל את התפקיד הגדול?

אהרן ישמח בלבו על שאחיו משה עלה לגדולה וקבל תפקיד נכבד
כל-כך. אהרן ישמח גם על בשורת הגאולה של עם ישראל.

ה' בוחן כליות ולב הוא היחיד היודע את מחשבות לב האדם. ידע ה'
שלבּו של אהרן מלא אהבה וענוה, ואין בו שום קנאה ובקשת כבוד.

מדברי הפסוק "הנה הוא יוצא לקראתך" נראה שאהרן התחיל ללכת
לקראת משה.

**עיין בפסוק כ"ז וחשוב: האם כך משתמע גם שם? כיצד ניתן ליישב
את הסתירה בין הפסוקים?**

בפסוק כ"ז ה' מצוה את אהרן ללכת, מכאן שבפסוק י"ד הוא עדיין
לא יצא. אלא שאהרן יצא כבר לקראת משה כששמע שהוא בא
למצרים, ובדרך ה' אמר לו לאן ללכת.

"ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך

לפה ואתה תהיה לו לאלהים" (פסוק טז)

אהרן יהיה לך לפה - ידבר בשבילך אל העם, ואתה תהיה לו לאלהים
- לשר ושופט; מה שתגיד לו הוא יעשה.

ג. שיבת משה אל יתרו וחזרתו למצרים (פסוקים יח-כו) פס

לאחר דיבור ה' עמו במדבר, משה לא הלך מיד למצרים אלא קודם
הלך אל חותנו, וכך נאמר:

”וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֵתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלַיְכָה נָא וְאֶשׁוּבָה

אֶל אֲחֵי אִשְׁרֵי בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה הָעוֹדִם חַיִּים” (פסוק יח)

יְהוֹדִעַם – הָאֵם הֵם עֲדִין.

מדוע לא הזדרז משה לקיים את דבר ה'?

מפני שרצה להודיע ליתרו על הליכתו, ואף לבקש ממנו רשות ללכת,
שכן משה זכר את כל הטובות שעשה עמו חותנו, שהכניסו לביתו
בארץ זרה, נתן לו את צפורה לאשה ודאג לכל צרכיו.

משה נזהר מאד שלא לצער אותו או לפגוע בו. היתכן שיעזוב את
קרובו ואוהבו בלי ידיעתו ורשותו?!

האם סיפר משה לחותנו על דברי ה' אשר שלחו? מדוע?

מהפסוק אפשר ללמוד שמשה רק בקש מיתרו לשוב למצרים, אבל לא
ספר לו את דברי ה', והסיבה היא מפני העונה שהיתה לו - הוא לא
רצה להתגאות על שקבל תפקיד כה גדול.

”וַיֹּאמֶר יֵתֶרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם”

יתרו ראה שמשה מאד רוצה ללכת ולא רצה לעכבו ולגרום לו צער.

משה נפרד מחותנו והזדרז לשוב למצרים עם אשתו ובניו כשהמטה
בידו.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּלִכְתָּךְ לָשׁוּב מִצְרִימָה רְאֵה כָּל הַמִּצְרִיִּים

אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲה" (פסוק כא)

ה' מזרז ומחזק את משה לקראת שליחותו ואומר לו "שתהא גיבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו".

"וְאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לְבֹו וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעַם"

מדוע חיזק ה' את לב פרעה ולא נתן לו להתחרט על מעשיו?

אם ה' לא היה מחזק את לבו של פרעה, הוא היה שולח את העם אחרי מכה אחת או שתיים מפני שלא היה מוכן לסבול צער, ולא היה מקבל את העונש הראוי לו על אכזריותו הנוראית במשך שנים רבות ועל רוע לבו.

אולם, לא יעלה על הדעת שרשע זה יפטר מעונשו על ידי כמה מילים של חרטת שקר. ה' רצה שפרעה ועמו יקבלו עונש כבד - מכה אחר מכה, עד שימותו כל הבכורות.

מזה ילמדו המצרים שה' לא יסכים שיעשו מעשי רשע ואכזריות, והוא מעניש קשות את הרשעים, וגם ילמדו זאת בני האדם במשך הדורות.

"וַאֲמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲה כֹה אָמַר ה' בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל" (פסוק כב)

נשים לב לביטוי המיוחד בפסוק זה: "בני בכורי", המופיע לראשונה בתורה. ישראל נקראים בנו הבכור של ה', ולא עשו ולא אף אחת מן האומות.

משה יצא לדרך ולא הספיק למול את בנו אליעזר.

"וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמֶּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ה' וַיִּבְקֶשׁ הַמִּיתוֹ" (פסוק כד)

ה' ביקש להעניש את משה על שלא נהג בזריזות הראויה לאדם גדול כמוהו, ולא מל את בנו מיד כשהגיע למלון.

"וַתִּקַּח צִפּוֹרָה צֵר וַתִּכְרֹת אֶת עֶרְלַת בְּנָהּ" (פסוק כה)

📖 **"צר – אבן חדה. 'ותכרת' – חתכה.**

ממעשה זה של ציפורה אנו לומדים על מדותיה הטובות - דאגתה למשה, יראת ה' שבה וזריזותה בעשיית המצוה.

"וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ אַזְ אָמְרָה חֲתָן דָּמִים לַמּוֹלֶת" (פסוק כו)

📖 **"וירף" – עזב.**

ה' הרפה ממשה ולא הענישו, ואז אמרה צפורה: החתן שלי - משה, היה יכול למות אם לא הייתי מלה את בנו.

ד. הפגישה בין משה ואהרן והופעתם אל העם (פסוקים כז-ל) כ

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן לֵךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר

וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים" (פסוק כז)

אהרן שמע בקול ה' ומיד הלך לקראת משה, ופגשו בהר סיני.

"וַיִּשָּׁק לוֹ"

הפגישה בין משה לאהרן היתה מרגשת ביותר - אהבה גדולה היתה ביניהם, וכעת לאחר השנים הרבות בהן לא ראו זה את זה, ודאי סיפרו זה לזה על מה שעבר עליהם במשך השנים, ועל מצבו של עם ישראל וכיצד ניתן להושיעו.

"וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלַח" (פסוק כח)

נסה להזכר! מה היו דברי ה' למשה בסנה?
איך הרגיש אהרן כששמע שאחיו הקטן ממנו קבל את השליחות הגדולה?

אהרן שמח בלבו מאד על התפקיד הנכבד שקבל אחיו. באותם שנים שמשה היה במדין אהרן סבל במצרים וכאב יחד עם בני-ישראל את השעבוד הקשה, והוא אף התאמץ לעודד אותם באמונה שיגאלו. העם רחש אהבה רבה לאהרן ונתן לו כבוד גדול. אף על פי כן שמח אהרן בלב שלם ובנפש חפצה לשמוע שאחיו הקטן יהיה מכאן ולהבא המנהיג של העם. משה סיפר לאהרן את כל דברי ה' וביחד הלכו ואספו את הזקנים ובאו אל העם.

"וַיְדַבֵּר אֶהָרֶן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה" (פסוק ל)

כאשר ראו בני-ישראל את משה ואהרן, עזבו את העבודה - הלבנים, הטיט והקורות, והתאספו סביבם.

אהרן אמר לעם, שה' התגלה למשה ואמר לו שראה את צערם של ישראל ושמע את צעקתם, והוא שלח את משה להצילם ממצרים ולהעלותם אל ארץ טובה ורחבה, ארץ זבת חלב ודבש.

מסתבר שהנוגשים הבינו שמשה ואהרן אנשים נכבדים מאד ועל כן לא העיזו להפריע להם.

כיצד השפיעו דברי אהרן על העם?

נאמר:

"וַיֵּאֱמֹן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקֵד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְכִי רָאָה אֶת עֲנָיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ" (פסוק לא)

פלא קרה. העם השבור והרצוץ, העייף והתשוש, שהתרגל לעבודה הקשה שנים רבות, האמין לדבריו של אהרן. סוף סוף, הלא בני אברהם יצחק ויעקב הם! בניו של ה', וכיצד לא יאמינו לדבר ה' הנאמר על ידי אהרן?! התגלה שלמרות כל השעבוד והקשיים, בני-ישראל הם מאמינים גדולים, מאמינים בני מאמינים.

מקורות לפרקים ג'-ד'

פרק ג'

פסוק א': בחירת משה לרעות את הצאן - "ומשה מעצמו ומרצונו הטוב בחר לרעות צאן יתרו

חותנו" (ליקוטים - חומש רב פנינים).

הולכת הצאן למדבר - 1) להתרחק מן הגזל - רש"י ע"פ שמות רבה ב, ג.

2) להתבודד - והוא כדי שיוכל להתבודד ולחקור אחר אלקות

וכו' - ספורנו, נצי"ב ועיין גם בכלי יקר.

חמלת משה על הצאן - שמות רבה ב, ב.

פסוק ו': שני פירושים למילים "אלקי אביך" - מובאים ברמב"ן.

פסוק ח': ירידת ה' אל הסנה - רשב"ם.

טוב הארץ מסייע בעבודת ה' - מרן הראי"ה קוק, עולת ראייה ח"א עמ' רפח.

פסוק י"א: תמיהת משה על בקשתו של ה' בגלל ענותנותו - "וחש שמא יארע תקלה לישראל

באמצעות מניעת זכותו וזה מהעונה והשפלות" (אור-החיים ועיין גם בכלי יקר).

משה ידע את עבודתם הקשה של בני ישראל וחשב שלא יצליח לשכנעם - ישועות

מלכו.

פסוק י"ב: עבודת ה' על ההר היא קבלת התורה - ע"פ רש"י.

פסוק י"ג: שאלת משה "מה שמו" - שם המראה על הגאולה - ע"פ הרמב"ן.

פסוק י"ט: ההודעה על סירוב פרעה באה כדי שבני-ישראל לא יתייאשו - הכתב והקבלה.

פסוק כ"א: מציאת חן בעיני המצרים כדי שיכירו במעלת ישראל - ע"פ הרמב"ן (יא, ג).

פסוק כ"ב: השכנות של המצרים לבני-ישראל - ע"פ הנצי"ב (א, ז).

פרק ד'

פסוק ח': האות השני נקרא אחרון - עיין באבן עזרא - "בעבור שלא הראה לו עתה רק אלה שני

האותות כי השלישי עתיד לעשותו".

פסוק ט': הצורך באות השלישי - אבן עזרא: - "והיה אם היו עוד מקצת ישראל שלא יאמינו

באות האחרון תעשה האות השלישי ויאמינו".

פסוק י': חשש שדיבורו לא יהיה מסודר וברור - רשב"ם.

"כבד פה" - לא מגמגום - רשב"ם: "וכי אפשר נביא אשר ידעו ה' פנים אל פנים וקבל

התורה מידו היה מגמגם בלשונו".

לא רגיל לדבר בפני שרים ומלכים – ספורנו.

פסוק י"ד: יציאת אהרן לפני דיבור ה' או אחרייו - עיין ברש"י וברמב"ן.

גדולתו של אהרן שלא הקפיד וקינא - רש"י בשם חז"ל.

ה' בוחן כליות וידע לב אהרן - ע"פ אור החיים.

פסוק ט"ז: "ואתה תהיה לו לאלקים" - לשר ולשופט - רש"י ורשב"ם.

פסוק י"ח: הודעת משה ליתרו על הליכתו למצרים מפני כבודו - נצי"ב: "או שאמר משה

שחייב בכבודו יותר מאביו ואמו שפתח לו פתח בהיותו נודד... ויעשה טובה עמו

שנתן לו אשה ולחם".

הסתרת דברי ה' מיתרו - אבן עזרא ואור החיים.

פסוק כ"א: חיזוק לב פרעה כדי להענישו על חטאיו הגדולים - רמב"ם בהלכות תשובה ו, ג

ובפרק השמיני בשמונה פרקים.

ה' מזרז את משה - רמב"ן.

שתהא גיבור בשליחותי - רש"י.

פסוק כ"ד: שלא נהג בזריזות ראוייה לאדם גדול כמותו - רלב"ג.

פרק ה'

א. דברי משה ואהרן אל פרעה (פסוקים א-ה) כ

”וַאֲחֵר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה” (פסוק א)

אחרי שמשה ואהרן דברו עם העם וקיימו את ציווי ה', הלכו לדבר עם פרעה כפי שציוס ה', באומץ ובגבורה.

מה נתן למשה ואהרן את האומץ והגבורה ללכת ולדבר לפני פרעה מלך מצרים ?

ודאי הציווי של ה' וכן דברי ה' אל משה בסנה.

ובנוסף, אחרי שבני-ישראל שמעו והאמינו לדברי ה' בודאי חיזק הדבר מאד את משה ואהרן.

”כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיֵּחָגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר”

יחגור - יחגור.

משה ואהרן עמדו לפני פרעה באומץ לב ודרשו ממנו בתוקף להוציא את עם ישראל מארצו.

בדבריהם לפרעה הם רמזו על רשעותו הרבה, שמחזיק עם שלם בארצו ונוטל ממנו את חרותו ואת חייו העצמאיים.

אם כלפי כל עם, מעשה זה נחשב מעשה נבלה, על אחת כמה וכמה כשמדובר בעם ישראל - בני אברהם יצחק ויעקב, זרע קדושים - היתכן שיהיו עבדים למצרים השפלים?!

זאת ועוד, לא רק שפרעה נטל מהעם את חרותו, אלא אף התאכזר אליהם ונתן להם עבודה קשה ומפרכת עד מאד, ואף לא נתן להם להנות מעבודתם, אלא לקח לעצמו את כל עמלם.

חשוב! מדוע לא שילח פרעה את משה ואהרן מארמונו?

פרעה הבין שמשה ואהרן הם אנשים נכבדים מאד. נראה שדבריהם האמיצים ומלאי הבטחון הרתיעו אותו.

לב אבן היה לרשע זה ולמרות דבריהם של משה ואהרן, כך אמר:

"...לֹא יִדְעֹתִי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח" (פסוק ב)

פרעה לא התחרט על מעשיו, לא רצה לשלוח את העם ואף לא הפסיק להעביד אותו באכזריות.

גם כשמשה ואהרן בקשו ללכת רק לשלושה ימים סרב פרעה בכל תוקף ואמר:

"...לִמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂי

לָכוּ לְסִבְלַת־יָכֶם" (פסוק ד)

📖 ילעבלתיכם – לעבודתכם.

לכו לעבודות שיש לכם לעשות בביתכם.

מפסוק זה למדו חכמינו שאת שבט לוי לא העבידו המצרים בפרך, ומשום כך משה ואהרן יכולים היו לצאת ולבא באין מפריע.

ב. הכבדת השעבוד (פסוקים ו-יח) פס

פרעה הרשע לא רק שלא התחרט על מעשיו האכזריים, אלא אף ציוה להכביד את העבודה על בני-ישראל התשושים, וכך אמר לנוגשיו:

"לֹא תֹאסְפוּן לַתַּת תִּבֶּן לָעֶם..." (פסוק ז)

כלומר: בני-ישראל יצטרכו לאסוף קש בעצמם (עד היום קבלו אותם מהמצרים) ולהכין את אותה מתכונת (מספר) של לבנים שהכינו עד עכשיו.

פרעה ברוב רשעותו כינה את עבודת ה' של ישראל ואת צפייתם לצאת לחרות - "דברי שקר".

"וַיִּפֶּן הָעַם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקַשֵּׁשׁ קֶשׁ לַתִּבֶּן" (פסוק יב)

📖 זיכר - התפזר. ילקושי - לאסוף.

לאחר הגזירה החדשה נאלץ העם להתפזר ברחבי מצרים כדי לאסוף את הקש בעצמו, כשהנוגשים דוחקים בו לסיים את אותה כמות כבעבר.

הנוגשים המצרים גם מינו שוטרים מבני-ישראל שיהיו אחראים על השלמת מתכונת הלבנים.

"וַיִּבּוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל... לֵאמֹר

מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקֶּם לִלְבֵּן כְּתִמּוֹל שְׁלֹשָׁם..." (פסוק יד)

📖 זיכר - קבלו מכות. יליתם - גמרתם. ילבן - להכין לבנים.

נוגשי מצרים הכו את שוטרי בני-ישראל על כך שריחמו על בני-ישראל ולא לחצו עליהם לעבוד במהירות.

האם קל היה לשוטרים לנהוג כך?

לא ולא! בנסיון קשה מאד עמדו השוטרים. הם התגברו על הכאב ועל הפחד מפני המכות הקשות שיקבלו, מתוך רחמים על אחיהם.

וכך אמרו חכמינו ז"ל: "מכאן אתה למד שהיו (השוטרים) כשרים, ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם".

וכן כתב רש"י: "השוטרים, ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים... והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה".

📖 יחסים – מרחמים. ילחוק – ללחוך. מלקין – מכים.

שוטרי ישראל הלכו להתלונן בפני פרעה, אך הוא האשים אותם ואמר:

"נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים..." (פסוק יז)

📖 נרפים – טעלנים.

האם באמת היו בני-ישראל עצלנים?

ודאי שלא! הם עבדו במרץ רב, בבוקר אספו קש בשדות ומיד אחר כך עבדו עד הערב ללא הפסקה – בגבורה גדולה. וכי אפשר לקרוא להם בטלנים?!

ג. דברי השוטרים למשה ואהרן (פסוקים יט-כא) ❧

"וַיֵּרְאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְּם פֶּרַע לְאִמּוֹר

לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבַנֵּיכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ" (פסוק יט)

❧ **"אתם"** – את חבריהם הנרדמים על ידם. **"לא תגרעו"** – לא תכחיתו.

צער רב היה לשוטרים לשמוע שפרעה לא מסכים לשנות את הגזירה החדשה.

כאשר יצאו השוטרים מפרעה, פגשו את משה ואהרן ואמרו להם:

"...יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם

אֶת רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פֶרַע... (פסוק כא)

❧ **"הבאשתם"** – מלשון ריח רע, שם רע.

ה' יראה את מעשיכם וישפוט בינינו האם באמת עזרתם לבני-ישראל כאשר דברתם עם פרעה שישלח את בני-ישראל ממצרים, הרי כתוצאה מדבריכם פרעה רק התרגז יותר והכביד ידו יותר!

דברי השוטרים היו בתקיפות ומתוך כאב ודאגה לבני-ישראל הסובלים, ולא מתוך חוסר כבוד למשה ואהרן.

כיצד הרגיש משה כששמע את דברי השוטרים?

צער גדול מאד היה למשה כאשר שמע שאחיו סובלים יותר וצריכים גם לאסוף את התבן. ובמיוחד הצטער על כך שהדבר נגרם על ידו, בגלל שדבר עם פרעה.

ד. דברי משה אל ה' ותשובת ה' (פסוקים כב-ג, א) 80

מתוך כאב וצער פנה משה אל ה' ואמר :

"לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי. וּמֵאֵז בָּאתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ

הֲרַע לָעַם הַזֶּה וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ" (פסוקים כב-כג)

הבטחת לי שתהיה עמי ותעזור לי להציל את העם, והנה העם לא נושע ומצבו רק הורע.

חשוב! מדוע התפלא משה על כך שפרעה לא שלח את העם, הרי ה' אמר לו "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך" (ג, יט)?

משה ידע שה' יחזק את לבו של פרעה ולא ישחררם מיד ממצרים, אך הוא חשב שלפחות יקל פרעה מעט מחוזק השעבוד ובוודאי לא יכביד כל כך את העבודה.

פרק ו'

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תֵּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרַעֲה

כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יַגְרִשֶׁם מֵאֶרְצוֹ" (פסוק א)

ה' השיב למשה שאמנם פרעה הכביד את העבודה על ישראל, אבל בני-ישראל לא ימשיכו לעבוד כך לתמיד. פרעה יענש על רשעותו ויקבל מכות גדולות עד שישלח את ישראל מארצו בעל כורחו.

מקורות לפרק ה'

פסוק א': הרחבת דברי משה לפרעה – ע"פ אורות הראיה: "הלא תדע מלך אדיר, האדם הלו למה נוצר, ...התבונן על חקר עלילות עמד... גם בעולתה ישלחו יד" וכו' (מאמר משה אל פרעה, עמ' יג)

פסוק ד': מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבט לוי – רש"י ע"פ שמות רבה ה, טז.

פסוק י"ד: החמלה של שוטרי ישראל על אחיהם – שמות רבה ה, כ.

פסוק כ"א: יציאתם של השוטרים מבית פרעה ודבריהם למשה ואהרן – מדרש רבה, רלב"ג: "ולזה תמצא שלא ענו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל במה שאמרו להם 'ירא ה' עליכם וישפוט'", ובהערות: "אל שוטרי ישראל – הם שאמרו זאת למשה ואהרן, כפשוטו של מקרא".

פסוקים כ"ב–כ"ג: השאלה על תמיהתו של משה לאור מה שנאמר לו בסנה – עיין אבן עזרא ורמב"ן. והשיב האבן עזרא: "חשב משה כי מעת דברו אל פרעה יקל עולם, והנה הוא הכביד העבודה עליהם".